
TEISINĖ APŽVALGA

LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKA 2023 M.

#11

2023 M. SPALIS

Lietuvos Raudonasis Kryžius yra nevyriausybinė organizacija, virš 25 metų teikianti socialinę, humanitarinę ir teisinę pagalbą pabėgėliams, prieglobsčio prašytojams, asmenims be pilietybės ir kitiems migrantams nepriklausomai nuo jų teisinio statuso.

Teisinės apžvalgos rengiamos Lietuvos Raudonojo Kryžiaus iniciatyvos, kuria siekiama stebėti Lietuvos teismų vystomą praktiką migracijos ir prieglobsčio bylose bei dalintis informacija apie kai kuriuos reikšmingus sprendimus, rėmuose. Apžvalgose perteikiamos aktualios ištraukos iš šių metų teismų jurisprudencijos bei pateikiami juridinės galios neturintys papildomi komentarai.

Apžvalgose pateikti komentarai yra skirti apžvelgiamų teismo išaiškinimų platesnio konteksto ir potencialaus poveikio praktikos vystymuisi paaiškinimui. Komentuodami teismo sprendimus, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus teisininkai remiasi savo dalykine kompetencija bei ilgamete patirtimi migracijos ir prieglobsčio teisės srityje, taip pat tarptautinių teismų praktika, teisine ir moksline literatūra. Esame dėkingi partneriams ir kolegoms už papildomas įžvalgas.

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus teisinės apžvalgos yra skirtos tik informacijai, jos nesukuria ir nesuteikia teisių, jomis nenustatoma ir neprisiimama teisinių įsipareigojimų sprendžiant individualius atvejus. Cituojant ar platinant šią teisinę apžvalgą būtina nuoroda į informacijos šaltinį:

Lietuvos Raudonasis Kryžius. (2023 m. spalio). *Teisinė apžvalga #11*

ŠIOJE APŽVALGOJE:

I. Grėsmės valstybės saugumui vertinimas:

2023 m. rugpjūčio 30 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau – LVAT) sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-2087-968/2023; 2023 m. rugsėjo 6 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023

II. Skubos tvarkos taikymas ir su atmintimi susiję aspektai vertinant prieglobsčio prašytojo pasakojimą:

2023 m. sausio 11 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1159-552/2023; 2023 m. vasario 15 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1385-520/2023

Aptariant minėtus LVAT sprendimus, pastebėta, kad daugiausia klausimų kelia aspektai, kurių platesnio vertinimo šiuose sprendimuose kaip tik trūksta bei kurie, didžiąja dalimi, išeina už normatyvinės teisės ribų. Galiausiai, ši „teisinė apžvalga“, ko gero, pavirto „neteisine apžvalga“, kurioje LVAT sprendimai atlieka išskirtinai foninį vaidmenį. Siekiant bent iš dalies kompensuoti šį trūkumą, į apžvalga buvo papildomai įtrauktas, mūsų vertinimu, prie geriausios teismų praktikos pavyzdžių priskirtinas sprendimas, savo turiniu prilygstantis pamatinių prieglobsčio teisės principų suvestinei:

III. 2023 m. sausio 27 d. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimas administracinėje byloje Nr. eI3-2017-816/2023

I. GRĖSMĖS VALSTYBĖS SAUGUMUI VERTINIMAS

2023 M. RUGPJŪČIO 30 D. LVAT SPRENDIMAS ADMINISTRACINĖJE BYLOJE NR. EA-2087-968/2023 [1] IR 2023 M. RUGSĖJO 6 D. LVAT NUTARTIS ADMINISTRACINĖJE BYLOJE NR. EA-2136-822/2023 [2]

BYLOS ESMĖ: Abejose bylose pareiškėjai kreipėsi į teismą su skundais dėl Migracijos departamento sprendimų, kuriais jiems buvo panaikinti leidimai laikinai gyventi Lietuvoje. Abu paraiškėjai, pildydami Migracijos departamento klausimyną, nurodė, jog praeityje tarnavo Baltarusijos kariuomenėje. Atsižvelgus į tai, Valstybės saugumo departamentas konstatavo, kad abiejų pareiškėjų gyvenimas Lietuvos Respublikoje gali grėsti valstybės saugumui, būtent šiuo pagrindu Migracijos departamentas priėmė ginčijamus sprendimus. Abejose bylose Vilniaus apygardos administracinis teismas pareiškėjų skundus tenkino ir panaikino skundžiamus Migracijos departamento sprendimus. Nesutikdamas su Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimais, Migracijos departamentas abejose bylose kreipėsi į LVAT su apeliaciniais skundais. Skunduose Migracijos departamentas iš esmės ginčijo, kad nagrinėjamos bylose buvo tinkamai atliktas pareiškėjų keliamos grėsmės valstybės saugumui perspektyvinis (į ateitį nukreiptas) vertinimas ir priimti jų keliamai grėsmei proporcingi sprendimai.

Išnagrinėjus atsakovo (Migracijos departamento) apeliacinius skundus, LVAT minėtose bylose priėmė diametraliai priešingus sprendimus: 2023 m. rugpjūčio 30 d. sprendimu atsakovo apeliacinį skundą patenkino, Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimą panaikino ir priėmė naują sprendimą – pareiškėjos skundą atmesti, o 2023 m. rugsėjo 6 d. nutartimi atsakovo apeliacinį skundą atmetė ir Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimą paliko nepakeistą.

Šioje apžvalgoje pasistengsim identifikuoti dviejų minėtų bylų panašumus bei skirtumus, kurie nulėmė skirtingą bylų baigtį.

Abejose bylose ginčai kilo dėl sprendimų, grindžiamų Valstybės saugumo departamento pateiktu vertinimu. Žemiau pateikta apibendrinta Valstybės saugumo departamento pozicija, aktuali nagrinėjamų atvejų kontekste:

Pareiškėjai, tarnaudami Baltarusijos Respublikos kariuomenėje, privalėjo būti lojalūs Baltarusijos Respublikai ir palaikyti Baltarusijos valdžią bei jos vykdomą agresyvią užsienio politiką, kuri kelia grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui. Baltarusijos valstybės teisėsaugos tarnybose dirbančių asmenų patikimumą ir lojalumą valstybei kontroliuoja Baltarusijos žvalgybos ir saugumo tarnybos. Jos užtikrina, kad šiose institucijose nedirbtų valdančiajam režimui nelojalūs, vykdomos agresyvios užsienio ir represinės vidaus politikos nepalaikantys asmenys. Pareiškėjams išdavus leidimą gyventi Lietuvoje, jie gali būti išnaudoti Baltarusijos žvalgybos ir saugumo tarnybų užduočių vykdymui kaip lojalūs ir patikimi Baltarusijos valdžiai asmenys.

Baltarusijos žvalgybos tarnybos, veikdamos savo šalyje ir vykdydamos žvalgybą prieš užsienio valstybes, remiasi kontržvalgybos darbo objektuose, kurie yra svarbūs užtikrinant nacionalinį saugumą, sistema. Kontržvalgybos objektuose – valstybės institucijose, teisėsaugos tarnybose, strateginiuose ekonomikos sektoriuose ir ginkluotosiose pajėgose – kuriamas užverbuotų asmenų (agentų) tinklas. Užverbuoti agentai, dirbantys Baltarusijos valstybės

institucijose ar tarnaujantys šios šalies ginkluotosiose pajėgose, išnaudojami: 1) kontržvalgybos tikslais – siekiant išaiškinti galimą užsienio žvalgybos tarnybų veiklą šių objektų atžvilgiu; 2) žvalgybos informacijai rinkti – jei turi galimybes bendrauti su užsienio valstybių piliečiais ir (ar) reguliariai lankytis užsienio valstybėse. Prioritetas vykdant žvalgybą skiriamas NATO ir ES valstybėms, kurias Baltarusijos žvalgybos tarnybos laiko labiausiai priešiškomis šių valstybių valdantiesiems režimams.

Baltarusijos žvalgybos tarnybų darbas su agentais yra orientuotas į ilgalaikę, konkrečiai neapibrėžtą perspektyvą, ir pritaikomas prie kintančios užverbuotų asmenų situacijos. Žvalgybos tarnybos ryšius su agentais tęsia arba atnaujina po tam tikro laiko ir tais atvejais, kai jie baigia darbą valstybės institucijoje ar profesinę karinę tarnybą, tačiau tebeturi ar įgyja naujas žvalgybines galimybes – gali reguliariai lankytis užsienyje arba išvyksta gyventi į žvalgybą dominančias užsienio valstybes. Baltarusijos žvalgybos tarnybos, siekdamos tęsti ar atnaujinti buvusius ryšius su užsienio valstybėse gyvenančiais savo šalių piliečiais, gali naudoti autoritarinių šalių žvalgybos tarnyboms įprastus metodus – šantažuoti grasindamos pavišinti ankstesnio bendradarbiavimo faktą, taikyti administracinio ir teisinio poveikio priemones Baltarusijoje gyvenantiems giminaičiams (pvz., grasinti atleisti iš darbo, apkaltinti nusikalstama veikla ir pan.).

Grėsmės valstybės saugumui pagrindas neturi būti nuodugniai ir neginčytinai įrodomas, patvirtinant pareiškėjų atliktus veiksmus surinktais ir teisme ištirtais įrodymais. Pakanka pagrįsto manymo, kad pareiškėjų pažiūros, atitinkama veikla gali kelti grėsmę valstybės saugumui.

Abejose bylose (beje, referuodamas į skirtingą praktiką) LVAT pažymėjo, kad „sprendžiant dėl užsienio gyvenimo Lietuvoje pavojaus valstybės saugumui, viešajai tvarkai ar žmonių sveikatai galimybės, atliekamas iš esmės perspektyvinis (į ateitį nukreiptas) vertinimas. Tai lemia, kad tam tikras situacijos prognozavimas šiuo atveju yra neišvengiamas. Tačiau šis procesas negali būti grindžiamas vien tik spėjimais ir įtarimais. Jis turi būti paremtas nustatytais faktais, ypač anksčiau atliktais asmens veiksmais, jų pobūdžiu. Būtent jų pagrindu ir galima daryti išvadą, ar yra pakankamai reali ir akivaizdi grėsmė valstybės saugumui, viešajai tvarkai ar žmonių sveikatai galimybė“ (žr. 2023 m. rugpjūčio 30 d. sprendimo administracinėje byloje Nr. eA-2087-968/2023 35 punktą ir 2023 m. rugsėjo 6 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023 61 punktą).

Pažymėtina, kad nei vienoje, nei kitoje byloje LVAT nekvestionuoja vienos iš pagrindinių premisų, kuriomis grindžiamos Valstybės saugumo departamento išvados – kad Baltarusijos Respublikos kariuomenėje tarnaujantys asmenys **privalo** būti lojalūs Baltarusijos Respublikai ir palaikyti Baltarusijos valdžią bei jos vykdomą politiką, o 2023 m. rugpjūčio 30 d. sprendimo 41 punkte netgi aiškiai sutiko su šiuo teiginiu. Šiame kontekste pastebėtina, jog to paties sprendimo 41 punkte LVAT konstatuoja, kad Baltarusijos keliama grėsmė Lietuvai, be kita ko, ir dėl Baltarusijos vaidmens vykdant neišprovokuotą agresiją prieš Ukrainą, yra „visiems žinoma“ aplinkybė, todėl „papildomai neįrodinėtina (ABTĮ 57 str. 1 d.)“. Visgi, LVAT nepaaiškina, kuo remiantis prie „neįrodinėtų aplinkybių ir faktų“ taip pat faktiškai priskirtas teiginys, jog Baltarusijos Respublikos kariuomenėje tarnaujantys asmenys **privalo** būti lojalūs Baltarusijos Respublikai ir palaikyti Baltarusijos valdžią bei jos vykdomą politiką.

Nors beveik neabejotina, jog Baltarusijos žvalgybos ir saugumo tarnybos, be kita ko, vykdo valstybės institucijose dirbančių asmenų kontrolę bei užtikrina, kad šiose institucijose nedirbtų valdančiajam režimui nelojalūs asmenys, vis dėlto labiau tikėtina, kad toks kontrolės mechanizmas yra nukreiptas į „nelojalumo“ apraiškų išaiškinimą, o ne į „lojalumo“ patvirtinimą. Automatinis dichotominis paskirstymas į du polius (jeigu asmuo nebuvo identifikuotas, kaip „nelojalus“, reiškia jis yra „lojalus“) neatsižvelgia į tai, jog dalis žmonių gali būti politiškai neutralūs (neturėti nuostatų valdžios vykdomos politikos atžvilgiu) arba pasyvūs (nereikšti turimų nuostatų valdžios vykdomos politikos atžvilgiu) bei tokiu būdu nebūti priskirti prie „nelojalių“ ir toliau dirbti valstybės institucijoje, ypač jeigu jų faktiškai atliekamos funkcijos savaime nereikalauja pasirinkimo tarp skirtingų politinių pozicijų bei nekelia jiems vertybinio disonanso. Galiausiai, toks automatinis paskirstymas neatsižvelgia į tai, kad tiek asmens nuostatos valdžios vykdomos politikos atžvilgiu, tiek pati valdžios politika nėra statiškai reiškiniai bei gali keistis dėl vidinių ir išorinių veiksnių. Sutiktina, kad atitinkamais laikotarpiais, kuomet valstybėje vyksta procesai, neleidžiantys, bent jau reikšmingai daliai gyventojų, likti nuošaly (pvz., 2020 m. masiniai protestai Baltarusijoje arba Baltarusijos vaidmuo vykdamas besitęsiančią agresiją prieš Ukrainą), nuomonių poliarizavimas atitinkamoje visuomenėje pasiekia tokį lygį, kad minėtas dichotominis paskirstymas tampa labiau pagrįstas, tačiau tokiu atveju į aptariamą vertinimą būtina įtraukti papildomą elementą – darbo valstybės institucijoje laikotarpį bei tam laikotarpiui aktualų politinį (ir geopolitinį) kontekstą. Nagrinėjamosiose bylose LVAT nekelia tokio pobūdžio klausimų, o 2023 m. rugpjūčio 30 d. sprendimo administracinėje byloje Nr. eA-2087-968/2023 43 punkte, atsakydamas į pareiškėjos argumentą, netgi nurodo, kad dėl dabartinio

geopolitinio konteksto situacijos Baltarusijoje pareiškėjos tarnybos kariuomenėje metu vertinimas nėra reikšmingas. Tokia pozicija yra suprantama, kai vertinimo objektas yra Baltarusijos žvalgybos tarnybų tikslai ir *modus operandi*, tačiau vargu ar ta pati logika taikytina vertinant konkretaus asmens paveikiamumą ir „lojalumą“, prielaida dėl kurių daroma išskirtinai darbo valstybės institucijose tam tikru laikotarpiu praeityje fakto pagrindu.

Abejuose sprendimuose LVAT akcentuoja, kad *„kiekvieno konkretaus užsieniečio situacija paprastai yra unikali, todėl, be kita ko, būtina įvertinti ir individualią prašymą pateikusių užsieniečio situaciją (šeiminius, socialinius, ekonominius ar kitus ryšius su Lietuvos Respublika ir pan.) ir kitas reikšmingas aplinkybes“* (žr. 2023 m. rugpjūčio 30 d. sprendimo administracinėje byloje Nr. eA-2087-968/2023 34 punktą ir 2023 m. rugsėjo 6 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023 63 punktą). Labai tikėtina, kad būtent minėtų individualių reikšmingų aplinkybių vertinimas sąlygojo, jog iš pirmo žvilgsnio panašiose bylose vienos savaitės bėgyje LVAT priėmė skirtingus sprendimus.

Vertinant individualias pareiškėjų aplinkybes, pastebėtina, kad abu pareiškėjai praeityje tarnavo Baltarusijos kariuomenėje, abu pareiškėjai baigus tarnybą nebedirbo valstybės struktūrose, abu pareiškėjai neturi šeimos narių, gyvenančių Lietuvoje, abiem pareiškėjams buvo išduotas leidimas laikinai gyventi Lietuvoje darbo pagrindu, abu pareiškėjai, beveik neabejotina, pildydami Migracijos departamento klausimyną nurodė, kad nepritaria Rusijos karinei agresijai prieš Ukrainą bei kad Krymas priklauso Ukrainai. Pareiškėjas administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023 Baltarusijos kariuomenėje tarnavo 9 metus, o pareiškėja administracinėje byloje Nr. eA-2087-968/2023 – 5 metus. Atsižvelgus į tai, jog

realios grėsmės valstybės saugumui LVAT neįžvelgė būtent administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023, kurioje pareiškėjas kariuomenėje tarnavo ilgiau, tikėtina, kad, bent jau nagrinėjamu atveju, tarnybos trukmė savaime neturėjo lemiamos įtakos teismo sprendimams.

Kalbant apie individualių pareiškėjų aplinkybių skirtumas, visų pirma pastebėtina, kad tarnybą Baltarusijos kariuomenėje pareiškėjai baigė skirtingu laiku. Pareiškėjas administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023 tarnybą Baltarusijos kariuomenėje baigė 1999 m., t. y. prieš 24 metus, tuo tarpu pareiškėja administracinėje byloje Nr. eA-2087-968/2023 – 2016 metais, t. y. prieš 7 metus. 2023 m. rugsėjo 6 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023 66 punkte LVAT atkreipia dėmesį į šį aspektą bei konstatuoja, kad vien tarnybos kariuomenėje faktas negali būti vertinamas atsietai nuo kitų su pareiškėju susijusių duomenų. Anot LVAT, *„nagrinėjamu atveju nebuvo įvertintas atliktos karinės tarnybos laikas (pareiškėjas tarnavo Baltarusijos kariuomenėje prieš daugiau nei 20 metų)“*, taigi, teismo vertinimu, ši aplinkybė yra reikšminga. Priešingai, 2023 m. rugpjūčio 30 d. sprendime administracinėje byloje Nr. eA-2087-968/2023 LVAT nepasisako dėl šios aplinkybės ir tiesiogiai nesieja karinės tarnybos laiko su skundžiamo sprendimo pagrįstumu ir teisėtumu.

Vertinant LVAT argumentaciją, pastebėtinas kitas esminis skirtumas tarp dviejų pareiškėjų – jų ryšys su Lietuvos Respublika. Pareiškėjas administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023 *„nuo 2012 metų dirbo tolimųjų reisų vairuotoju Lietuvoje registruotose įmonėse, nuo 2016 metų jis turėjo galiojusius leidimus laikinai gyventi Lietuvoje“* (žr. 2023 m. rugsėjo 6 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023 66 punktą). Priešingai, pareiškėjos administracinėje byloje Nr. eA-2087-968/2023 buvimo ir darbo

Lietuvoje laikotarpis (nuo 2022 m.) *„nelaikytinas ilgalaikio ryšiu su Lietuva ir neatsveria grėsmės valstybės saugumui svarbos“* (žr. 2023 m. rugpjūčio 30 d. sprendimo administracinėje byloje Nr. eA-2087-968/2023 48 punktą).

Apibendrinus, labai tikėtina, kad būtent pareiškėjų skirtingos trukmės ir skirtingo pobūdžio ryšys su Lietuva nulėmė skirtingus LVAT sprendimus. Bent jau pareiškėjo administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023 atveju ilgalaikis ryšys su Lietuva, vertinant jį kartu su kitomis teismo reikšmingomis pripažintomis aplinkybėmis, atsvėrė potencialią grėsmę valstybės saugumui ir sąlygojo pareiškėjui palankų LVAT sprendimą. Tuo atveju, jeigu LVAT praktika panašiose bylose bus toliau vystoma, tikslinga grįžti prie šio klausimo aptarimo bei pasistengti išryškinti konkretesnius kriterijus, kuriais remiantis, *ceteris paribus*, nustatoma, ar asmens ryšys su Lietuva yra „ilgalaikis“.

II. SKUBOS TVARKOS TAIKYMAS IR SU ATMINTIMI SUSIJĘ ASPEKTAI VERTINANT PRIEGLOBŠČIO PRAŠYTOJO PASAKOJIMĄ

2023 M. SAUSIO 11 D. LVAT NUTARTIS ADMINISTRACINĖJE BYLOJE NR. EA-1159-552/2023 [3] IR 2023 M. VASARIO 15 D. LVAT NUTARTIS ADMINISTRACINĖJE BYLOJE NR. EA-1385-520/2023 [4]

BYLOS ESMĖ: Abejose bylose pareiškėjai (pareiškėjai šiose bylose yra susiję šeiminiiais ryšiais, todėl bylų faktinės aplinkybės yra tapačios) kreipėsi į teismą su skundais dėl Migracijos departamento sprendimų, kuriais jiems buvo atsisakyta suteikti prieglobstį. Skundžiamuose sprendimuose, be kita ko, buvo akcentuojami tam tikri skirtumai tarp skirtingų šeimos narių pasakojimų bei tuo pagrindu buvo kritiškai įvertintas jų patikimumas. Taip pat pareiškėjai ginčijo Migracijos departamento sprendimus nagrinėti jų prieglobsčio prašymus skubos tvarka. Pirmosios instancijos teismai pareiškėjų skundus atmetė, konstatuodami, kad skundžiami Migracijos departamento sprendimai yra teisėti ir pagrįsti, priimti nepažeidžiant pagrindinių procedūrų. Nesutikdami su pirmosios instancijos teismų sprendimais, pareiškėjai kreipėsi su apeliaciniais skundais į LVAT.

LVAT, referuodamas, be kita ko, į įsiteisėjusį Regionų apygardos administracinio teismo Šiaulių rūmų 2022 m. lapkričio 24 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. eI3-10122-394/2022, kuriuo likusios pareiškėjų šeimos narių dalies skundas dėl Migracijos departamento sprendimo buvo patenkintas, 2023 m. sausio 11 d. ir 2023 m. vasario 15 d. nutartimis pareiškėjų skundus taip pat patenkino, panaikino skundžiamus Migracijos departamento sprendimus bei įpareigojo Migracijos departamentą išnagrinėti jų prieglobsčio prašymus iš naujo. LVAT pripažino, kad esant iš esmės analogiškomis aplinkybėmis

kaip ir administracinėje byloje Nr. eI3-10122-394/2022, išnagrinėjus pareiškėjų prieglobsčio prašymus skubos tvarka, buvo priimti nepagrįsti sprendimai, taip pat akcentavo, kad pareiškėjų pasakojimas visiškai atitinka atsakovo surinktą informaciją apie jų kilmės valstybę, o neesminiai netikslumai, kurie galėjo būti nulemti pakankamai ilgu laiko tarpu, praėjusiu nuo jo nurodomų įvykių, negali būti pagrindas, paneigiantis pasakojimo patikimumą (žr. 2023 m. sausio 11 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-1159-552/2023 65 punktą ir 2023 m. vasario 15 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-1385-520/2023 50 punktą).

Nors savaime šiose LVAT nutartyse nepateikiama prieglobsčio teisės vystymuisi reikšmingų išaiškinimų, vis dėlto jose paliečiami keli aspektai, svarbūs prieglobsčio procedūros kontekste. Pirmiausia, šios bylos yra gan retas pavyzdys, kuomet LVAT pasisako dėl skubos tvarkos taikymo nagrinėjant prieglobsčio prašymus. LVAT iš esmės patvirtina Regionų apygardos administracinio teismo Šiaulių rūmų padaryta išvada, kad Migracijos departamentas neturėjo įstatyme numatyto pagrindo konstatuoti, jog prašyme suteikti prieglobstį pateikta tik tokia informacija, kuri nėra svarbi nagrinėjant, ar prieglobsčio prašytojui gali būti suteiktas prieglobstis, kadangi prašyme buvo nurodytos aplinkybės, kurių įvertinimas atitinka įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 86 ir 87 straipsniuose nustatytus kriterijus, todėl

tyrimas turėjo būti atliktas prieglobsčio prašymus nagrinėjant iš esmės ir ne skubos tvarka (žr. 2023 m. sausio 11 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-1159-552/2023 63 punktą ir 2023 m. vasario 15 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-1385-520/2023 49 punktą).

Tai, jog skubos tvarka nagrinėjant prašymus suteikti prieglobstį taikoma tik tam tikrais, įstatymo aiškiai apibrėžtais atvejais, nedviprasmiškai nustatyta įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 76 straipsnio 4 dalyje, todėl savaiame nagrinėjama LVAT praktika minėtos nuostatos turinio aiškinimui pridėtinės vertės neturi. Šiuo klausimu pažymėtina, kad 2021 m. Migracijos departamentas pradėjo taikyti nagrinėjimą skubos tvarka automatinio pagrindu, faktiškai nevertinant individualių prieglobsčio prašymų motyvų bei siekiant vienintelio tikslo – tokiu būdu apriboti prieglobsčio prašytojų teises. Nepaisant to, jog šis klausimas yra paliečiamas nagrinėjamos nutartyse, LVAT iš esmės tik perteikia Regionų apygardos administracinio teismo Šiaulių rūmų padarytas išvadas bei išsamesnio savarankiško vertinimo nepateikia. Priešingai, pasisakydamas dėl Migracijos departamento Pažymos, kuria, be kita ko, nuspręsta prašymą suteikti prieglobstį nagrinėti iš esmės skubos tvarka, teisėtumo ir pagrįstumo, LVAT nurodo, kad ši Pažyma yra viso labo tik „*tarpinis dokumentas, nesukeliantis pareiškėjui jokių teisinių pasekmių*“. LVAT vertinimu, minėta Pažyma yra priskirtina prie pagalbinį, tarpinį vaidmenį atliekančių dokumentų, kurie „*suinteresuotiems asmenims jokių materialinių teisinių pasekmių nesukelia*“ (žr. 2023 m. sausio 11 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-1159-552/2023 68 punktą). Labai tikėtina, kad būtent tokia LVAT pozicija sąlygojo situaciją, kuomet reikšmingos Lietuvos teismų praktikos skubos tvarkos taikymo nagrinėjant prieglobsčio prašymus klausimu iki šiol neatsirado. Minėta LVAT pozicija yra

suprantama, jeigu prieglobsčio prašymo nagrinėjimą skubos tvarka vertinti vien iš „nagrinėjimo“ turinio perspektyvos, kadangi procedūros turinys nepriklauso nuo pasirinktos nagrinėjimo tvarkos, t. y. Migracijos departamentas privalo atlikti tuos pačius procedūrinius veiksmus bei įvertinti nustatytas faktines aplinkybes remdamasis tais pačiais principais, skiriasi tik procedūrai numatytas laikas. Kita vertus, įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 5 ir 140*8 straipsniai nustato, kad būtent tais atvejais, kai prašymas suteikti prieglobstį nagrinėjamas skubos tvarka, prieglobsčio prašytojas nėra „įleidžiamas“ į teritoriją bei, kaip pasekmė, apgyvendinamas nesuteikiant teisės laisvai judėti, t. y. *de facto* sulaikomas. Tokiu būdu, tiesioginė ir neišvengiama prašymo nagrinėjimo skubos tvarka pasekmė yra asmens *de facto* sulaikymas, o tai, labai tikėtina, vis dėlto laikytina „materialine teisine pasekme“ prieglobsčio prašytojui. Teliaka tikėtis, kad anksčiau ar vėliau LVAT įžvelgs tiesioginę sąsają tarp sprendimo nagrinėti prašymą suteikti prieglobstį iš esmės skubos tvarka ir asmens judėjimo laisvės apribojimo bei nebelaikys tai išskirtinai tarpiniu sprendimų, nesukeliančiu jokių realių teisinių pasekmių prieglobsčio prašytojams.

Kitas dėmesio vertas aspektas, kuris yra paliečiamas nagrinėjamos LVAT nutartyse (vėlgi, referuojant į Regionų apygardos administracinio teismo Šiaulių rūmų 2022 m. lapkričio 24 d. įsiteisėjusį sprendimą administracinėje byloje Nr. eI3-10122-394/2022), yra žmogaus atminties procesai ir jų poveikis pasakojimui apie praeities įvykius. Nagrinėjamos nutartyse minima, be kita ko, kad „*apklausų nesutapimai buvo paneigti tose pačiose apklausose buvusią informaciją bei skirtingų asmenų gebėjimu / galėjimu prisiminti, žinoti ir atkartoti buvusius įvykius*“ (žr. 2023 m. sausio

11 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-1159-552/2023 63 punktą ir 2023 m. vasario 15 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-1385-520/2023 49 punktą). Išsamesnio šio klausimo aptarimo nutartyse nepateikiama, be to, pereinant nuo administracinėje byloje Nr. eI3-10122-394/2022 nustatytų aplinkybių prie savo paties vertinimo, LVAT apsiriboja referavimu į „pakankamai ilgą laiko tarpą, praėjusį nuo pareiškėjo nurodomų įvykių“ (žr. 2023 m. sausio 11 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-1159-552/2023 65 punktą ir 2023 m. vasario 15 d. nutarties administracinėje byloje Nr. eA-1385-520/2023 50 punktą).

Ilgas laiko tarpas, praėjęs nuo apklausos metu aptariamų įvykių, tik iš dalies atspindi Regionų apygardos administracinio teismo Šiaulių rūmų pateiktą vertinimą, kuris atsižvelgia tiek į bendrą žmonių gebėjimą prisiminti, žinoti ir atkartoti praeities įvykius, tiek į individualius skirtumus tarp žmonių. Tai yra geras pavyzdys, kuomet teisinėje argumentacijoje atsiranda ne-juridinių įrodymų ir įrodinėjimo aspektų. Asmens patikimumo vertinimas jo pasakojimo apie praeities įvykius pagrindu neišvengiamai reikalauja atsižvelgti į veiksnius, esančius už teisės normų ribų. Tačiau skirtingų disciplinų apjungimas teisiniame kontekste beveik neišvengiamai sąlygoja koliziją dėl jų fundamentalių tarpusavio skirtumų. Šioje apžvalgos dalyje trumpai aptarsim tiek šiuos skirtumus ir iššūkius, kuriuos jie sąlygoja, tiek su atmintimi susijusius aspektus vertinant prieglobsčio prašytojo pasakojimą [5].

Teisės normos yra grindžiamos aksiomomis, t. y. iš anksto nustatytomis „taisyklėmis“, kurios nekvestionuojamos. Teisinis samprotavimas remiasi tam tikra „realybės“ struktūra, kuri leidžia sudėlioti konkrečius įvykius, situacijas ir veiksmus pagal tam tikras iš anksto nustatytas kategorijas,

kurių vertinimui yra sukurtos teisinės „taisyklės“. Šios „taisyklės“, atskiriančios vienos kategorijos veiksmą nuo kitos kategorijos veiksmo, gali būti dirbtinės ir nebūtinai atspindi tikrojo gyvenimo „realybę“ (pvz., teisės normos leidžia nustatyti, kad fiziškai Lietuvoje esantis žmogus vis dėlto „nelaikomas“ esančiu Lietuvoje). Tai yra aksiomos. Jų sukuriama „realybė“ grindžiama ne išsamiais empiriniais tyrimais, o riboto skaičiaus loginių principų taikymu. Pačios „aksiomos“ nėra kvestionuojamos, ginčo objektas apsiriboja klausimais, susijusiais su tuo, kaip nustatytos taisyklės pritaikomos konkrečiam atvejui. Tokie ginčai gali sąlygoti esamo klasifikavimo papildymą sub-kategorijomis, bet šios „naujos“ įmantrios struktūros vis tiek atspindės tuos pačius šimtamečius principus, kurie nėra kvestionuojami.

Ši sistema yra visiškai suprantama – be pamatinės tvarkos palaikymo būtų neįmanoma spręsti teisinius ginčus sisteminiu, patikimu ir nuspėjamu būdu. Be apriorinio „realybės“ apibrėžimo teisė taptu loterija, neprisidedanti prie visuomeninio stabilumo, kuriam tarnauti ji buvo sukurta. Kita vertus, išankstinis griežtas klasifikavimas neišvengiamai sąlygoja situacijas, kuomet tam tikras atvejis pagrįstai priskiriamas vienai kategorijai, nors lygiai taip pat pagrįstai jį galima būtų priskirti kitai gretutinei kategorijai. Be to, nors absoliuti dauguma atvejų gali būti nesunkiai priskiriami vienai ar kitai kategorijai, visuomet išliks pakankamai reikšminga mažuma atvejų, kurių priskyrimas vienai ar kitai kategorijai nėra akivaizdus. Ir būtent tokiais atvejais kitų disciplinų žinios galėtų nusverti svarstyklių lėkštę į vieną ar kitą pusę.

Savo ruožtu, kitos disciplinos (pvz., sociologija, taikomoji psichologija ir kt.) dažnai nėra aksiominės, jos yra empirinės. Kol tam tikras teiginys nėra validuotas empiriniais tyrimais, jis

yra tik hipotezė. Atitinkamai, empirinės disciplinos apsiriboja dalykais, kurie gali būti patikrinti (ir, atitinkamai, patvirtinti ar paneigti) empiriniais tyrimais. Teiginiai, kurie negali būti empiriškai patikrinti, nepatenka į šių disciplinų sritį. Jie nėra „teisingi“ ar „neteisingi“, jie yra tiesiog neaktualūs. Empiriniais duomenimis pagrįstos mokslinės išvados yra „moksliniai faktai“. Šie faktai vėl gi netampa „taisyklėmis“, jos tampa „teorijomis“, kurios turi svarų empirinį pagrindimą, tačiau nėra nekvestionuojamos. Dėl fundamentalių skirtumų tarp disciplinų empirinis „mokslinis faktas“ savaime neprilygsta aksiominiam „juridiniam faktui“ bei sunkiai randa sau vietos tiek teisinėje struktūroje, tiek teisiniame samprotavime.

Pavyzdžiui, teisinis samprotavimas gali būti grindžiamas pamatine aksiomine taisykle, jog du žmonės, stebėję tą patį įvykį, turi pateikti identiškus pasakojimus apie šį įvykį. Atitinkamai, jeigu jų pasakojimai skiriasi, mažiausiai vienas iš jų teikia tikrovės neatitinkančią informaciją. O tikrovės neatitinkančios informacijos teikimas yra melavimas. Tai yra situacijos kategorizavimas ir „juridinių faktų“ kvalifikavimas iš teisinės perspektyvos. Lygiai taip pat teisinis samprotavimas gali būti grindžiamas pamatine aksiomine taisykle, jog du to paties žmogaus pasakojimai apie tą patį įvykį turi būti identiški. Jei šie pasakojimai skiriasi, kyla „pagrįstų įtarimų“ dėl žmogaus, kaip liudininko, patikimumo.

Kitų disciplinų atstovai, vadovaudamiesi empiriniais duomenimis, gali pateikti „mokslinius faktus“, kurie paaiškintų tokio tipo konkrečias situacijas iš kitos perspektyvos bei suponuotų priešingas išvadas. Teisinėje aplinkoje šie „moksliniai faktai“ gali būti nepriimtini, nes jie kvestionuoja pačias pamatines aksiomas, o juos priėmus, kaip „juridinius faktus“, griūna visa loginė struktūra, kuria grindžiamas teisinis samprotavimas. Žiūrint iš teisės normų

perspektyvos, naudojimasis tokiais „moksliniais faktais“ teisiniame kontekste prilygsta jų „legitimizavimui“, pavertimui „juridiniais faktais“. O tai savo ruožtu reikštų, kad „mokslinis faktas“ tampa nauja aksioma, nauja taisykle, kuri turės būti taikoma ne tik šioje, konkrečioje ir unikaloje, bet ir bet kurioje kitoje situacijoje.

Žemiau trumpai apžvelgsime žmogaus atminties fenomeną. Šios apžvalgos tikslas nėra rasti būdą inkorporuoti „mokslinius faktus“ į teisinę struktūrą. Tikriausiai tai nėra nei įmanoma, nei tikslinga. Tačiau savo darbe neišvengiamai susiduriame su situacijomis, kurių geriausias paaiškinimas slypi už teisinio samprotavimo ribų. Būtent tai ir norisi pabrėžti – teisinis samprotavimas turi ribas, o siekis suprasti kartais gali pareikalauti pamatyti tiek tas ribas, tiek tai, kas yra už jų.

Tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos nacionalinė teisė įpareigoja suteikti prieglobsčio prašytojui galimybę pateikti paaiškinimus dėl jo pasakojime įžvelgiamų trūkumų, pvz., dėl trūkstamos informacijos arba pareiškimų, kurie vertintini, kaip nenuoseklūs ar prieštaringi. Pastebėtina, kad įrodinėjimo našta, t. y. pareiga paaiškinti pasakojimo trūkumus, šiuo atveju yra priskirta pačiam prieglobsčio prašytojui. Tačiau praktikoje, net ir suteikus žmogui tokią galimybę, neretai jo paties paaiškinimai neišskleidžia turimų abejonių bei, tam tikrais atvejais, gali dar labiau jas sustiprinti. Tikėtina, kad tam tikri įžvelgiami pasakojimo trūkumai galėtų (ir turėtų) būti paaiškinami bendrais atminties veikimo mechanizmais, t. y. specifinėmis žiniomis, kurias gali turėti apklausą vykdantis (arba prieglobsčio prašytojui padėsiantis) specialistas, tačiau nebūtinai pats prieglobsčio prašytojas.

Apklausoje metu iš žmogaus tikimasi detalaus jo prisiminimų (atminties turinio) apie tam tikrą

praeities įvykį ar epizodą atskleidimo. Tradiciškai apklausas vykdančys asmenys vadovaujasi prielaida, jog apklausiamieji gali gana tiksliai ir pakankamai detalai prisiminti informaciją, susijusią su datomis, vietovėmis, veiksmais ar žmonėmis. Kai žmogus pateikia netikslią informaciją arba nurodo neprisimenantis tam tikros informacijos, tai dažnai interpretuojama, kaip nenoras ir atsisakymas teikti informaciją. Kitaip tariant, kaip pagrindinę problemą identifikuojamas „priešinimasis“, o ne žmogaus gebėjimas prisiminti.

Žmogaus atmintis turi tiek įspūdingų gebėjimų, tiek subtilių silpnybių. Gebėjimas prisiminti esmę, t. y. bendrą idėją, gali būti pakankamai geras, tuo tarpu į detalių prisiminimą gali įsivelti klaidos, jis gali būti jautrus įtaigai, pakeitimams arba užmiršimui. Pvz., žmogus gali prisiminti tam tikro pokalbio kontekstą, pobūdį ir bendrą turinį, tačiau gali suklysti bandydamas prisiminti kas ir ką tiksliai pasakė. Kita klaida gali įsivelti ryšium su informacijos šaltiniu. Tokiais atvejais žmogus atsimena informacijos turinį, tačiau neatsimena šių prisiminimų bei, atitinkamai, ir informacijos, šaltinio, arba klaidingai priskiria ją kitam šaltiniui. Pvz., tam tikri prisiminimai galėtų atsirasti iš paties žmogaus fantazijos, iš istorijos, kurią žmogus pasakojo arba kurią girdėjo, iš filmo, nuotraukos, knygos, bet nebūtinai iš realaus įvykio.

Tai, kaip ir kiek skiriame dėmesio, neišvengiamai įtakoja tai, kaip reaguojame į tam tikras aplinkybes, įvykį, kasdieninį pokalbį arba apklausą, bei kaip veikiamė tokiomis sąlygomis. Dėmesio funkcijai galim skirti tik ribotą dalį turimų protinių resursų. Galime skirti dėmesį selektyviai, pasirinkdami, kuriai informacijai jį skirti. Skirtingi žmonės, priklausomai nuo jų asmeninių savybių arba nuo aplinkybių, atkreipia dėmesį į skirtingo pobūdžio informaciją ir

asocijuoja ją su skirtingais kitos, jau įsisavintos ar vėliau gautos, informacijos elementais. Tai, į ką atkreipiame dėmesį, įtakoja tai, kas ir kaip pasilieka atmintyje bei, atitinkamai, ką mes galėsime prisiminti. Žmonės dažnai atsimena tą pačią situaciją labai skirtingai. Šie skirtumai sąlygojami daugybės faktorių, įskaitant žmogaus susidomėjimą lygį, specifinio dalyko jam žinomumą, jo įgūdžius prisimenant informaciją bei būdą, kuriuo jo buvo paprašyta prisiminti šią informaciją. Galim visai pagrįstai tikėtis, kad du žmonės, kurie lankėsi tame pačiame susirinkime, turės panašių prisiminimų, bet kartų jie turės ir šiek tiek skirtingų prisiminimų. Nors pasakojimai apie bendrąsias temas bus nuoseklūs, detali informacija tikriausiai skirsis.

Tam, kad konkretaus įvykio detalės taptų asmens patirties dalimi, būtų įsimintos bei, po to, jomis būtų pasidalinta, šios detalės turi praeiti 3 stadijas: įgijimas, išsaugojimas ir atgaminimas. Detalės, kurios mums atrodo ryškiausios, į kurias kreipiame dėmesį, tikriausiai taps mūsų vėlesnio įsiminimo branduoliu. Šios centrinės detalės labai dažnai yra pagrindinių veiksmų detalės, jas įsimenam pirmiausiai, labai aiškiai, pakankamai užtikrintai ir gana tiksliai. Kita vertus, kitoms detalėms skiriame minimalų dėmesį. Šios periferinės detalės tikriausiai bus įsimintos mažiau tiksliai.

Žmonės yra labai skirtingi. Netikslinga vadovautis prielaidomis apie tai, kurios detalės yra centrinės, o kurios periferinės. Tai, kas vienam atrodo, kaip centrinė detalė, kitam gali būti tik periferinė, bei atvirkščiai. Tačiau tai nekeičia fakto, jog veiksmų ir veiklos detales registruojame lengviau, negu aprašomąsias detales. Kai įvykis registruojamas atmintyje, žmogus jį įprasmina – suteikia jam interpretaciją ir tokiu būdu konstruoja, naudodamasis savo žinių bagažu. Šiame etape atmintis yra

konstruktyvi. Dėmesį ir suvokimą, o tai yra, atitinkamai, įvykio detalių įgijimą, potencialiai gali įtakoti tiek su įvykiu susiję faktoriai (pvz., įvykio trukmė, dažnumas, reikšmė asmeniui, detalių tipas), tiek su paties asmeniu susiję faktoriai (pvz., stresas, lūkesčiai, tai, į ką buvo nukreiptas jo dėmesys).

Įsimintos centrinės detalės bei, mažiausiu kiekiu, periferinės detalės, susijusios su tam tikromis aplinkybėmis, pvz. įvykių seka tam tikroje vietovėje, dalyvaujant tam tikriems žmonėms, atliekantiems tam tikrus veiksmus, įskaitant pokalbį, išsaugomos atmintyje. Tačiau šių detalių išlaikymas atmintyje netolygus įrašymui į kompiuterio atmintį arba dienoraštį. Detalės atmintyje yra linkusios nykti ir keistis. Jų kiekis mažėja, o kokybė (tikslumas) prastėja. Vėliau, kiekvieną kartą atgamindamas įvykio detales, žmogus jį rekonstruoja, o ne atkartoja. Rekonstravimo procesas apima informacijos fragmentų paiešką ilgalaikėje atmintyje ir jų perkėlimą į darbinę atmintį. Kaip ir pirminio įsiminimo etape, rekonstrukcija pagrįde apima veiksmą ir veiklą, aprašomųjų detalių paprastai būna nedaug. Kiekviena kartą, kai žmogus atgamina informaciją atmintyje, t. y. atlieka informacijos fragmentų paiešką ir jų perkėlimą į darbinę atmintį, ši epizodinė informacija nėra tiksliai ta pati (identiška), nėra to paties detalumo, nėra pateikiama tą pačią tvarką. Kiekviena rekonstrukcija būtinai skirsis nuo ankstesnės. Esminės, centrinės detalės bus atgaminamos nuosekliau, negu periferinės, tačiau tai nereiškia, kad nebus variacijų. Tuo tarpu periferinių detalių variacijos paskesniuose pasakojimuose yra visiškai natūralios.

Atmintis laikui bėgant silpnėja ir tam tikrus dalykus žmonės pamiršta. Šis procesas yra valdomas 2 fundamentaliai skirtingais mechanizmais. Pirmas mechanizmas veikia tokiu

būdu, jog atmintyje esanti informacija yra pašalinama iš atminties arba bent jau tampa nepasiekiamą. Kitas mechanizmas nedaro įtakos informacijos pasiekiamumui, tačiau pakeičia jos turinį vėliau gautos informacijos pagrindu.

Kalbant apie autobiografinę atmintį, gali praversti jos palyginimas su biblioteka. Bibliotekoje yra beveik beribis skaičius knygų. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog tarp jų sunku greitai rasti būtent tai, ko ieškoma, tačiau knygos bibliotekoje yra sudėtos ne atsitiktiniu, o sisteminiu būdu. Pavyzdžiui, universiteto bibliotekoje knygos gali būti sudėtos pagal jų įsigijimo datą bei pagal jų dydį. Šie 2 informacijos vienetai paprastai nėra žinomi bibliotekos lankytojams, todėl tokios informacijos pagalba jiems nepavyktų rasti reikiamos knygos lentynose. Laimei, yra dar knygų katalogas, leidžiantis skaitytojui paieškai naudoti autoriaus vardą, knygos pavadinimą, leidyklą, dalyką ir publikavimo metus. Tai yra vadinamieji „atgaminimo stimulai“ [6], kuriuos katalogo kūrėjai pasirinko, kadangi tikėjosi, jog tokio pobūdžio informacija bus žinoma vartotojams bei leis greitai surasti reikiamą knygą. Tačiau, jeigu skaitytojas atsimeina tik tai, jog jam reikia „didelio raudono psichologijos vadovėlio“, turimas katalogas akivaizdžiai nepadės. Paieškos sėkmė priklauso nuo to, kiek raktažodžiai, kurie buvo numatyti knygos įtraukimo į katalogą metu, atitinka raktažodžius, kurie yra žinomi skaitytojui knygos paieškos metu. Jeigu jie vienas kito neatitinka, tuomet reikiama knyga yra praktiškai „prarasta“ arba „pamiršta“. Mokslines žinias apie autobiografinę atmintį galima apibendrinti vienu sakiniu: gedimas atsiranda katalogo sistemoje, o ne knygų saugykloje. Dauguma mūsų atsiminimų tikriausiai vis dar ten yra, mes tiesiog negalim jų surasti tarp begalinio skaičiaus kitų, ypač vėlesnių prisiminimų.

„Atgaminimo stimulų“ naudojimas gali mums pakišti koją 3 skirtingais būdais. „Atgaminimo stimulai“, kuriuos naudojome sandėliuojant prisiminimus, gali prarasti sąsają su šių prisiminimų turiniu. Tai tarsi įrašas kataloge, kuris nenurodo, kur lentynose yra ši knyga, nors ji vis dar ten yra. Tai gali atsitikti, pavyzdžiui, kai tam tikras įvykis, kuriame pagrindinį vaidmenį atliko Petras, išsaugomas su raktažodžiu „Petras“. Jeigu daugiau niekad gyvenime nebuvo sutikę Petro, galimai galėsit prisiminti patį įvykį, tačiau raktažodis „Petras“ gali nefunkcionuoti kaip efektyvus „atgaminimo stimulus“. Ir jei Petras staiga paskambins, galvodamas, jog jį prisimenate, galimai jį nuvilsite.

Taip pat „atgaminimo stimulai“ gali būti susieti su kontekstu, kuriame atsitiko tam tikras įvykis. Jeigu vėliau bandysim prisiminti šį įvykį kitame kontekste, turimų „atgaminimo stimulų“ gali neužtekti. Arba dar baisiau – kitas kontekstas gali patraukti mūsų dėmesį link visiškai kitų „atgaminimo stimulų“, kurie susieti su visiškai kitais įvykiais. Bibliotekos metaforoje tai atsitinka, kai knyga kataloguojama vien pagal jos pavadinimą, o mes bandome ją surasti pagal autoriaus vardą. Analogiškai žmonėms, pavyzdžiui, sunku greitai pasakyti daug žodžių, kuriuose trečioji raidė yra „R“. Tokių žodžių yra daugybė, ir mes daugelį jų žinom. Tačiau, išmokstant tuos žodžius, „trečioji raidė“ nebuvo numatyta kaip paieškos raktas, todėl mums sunku rasti bent kelis tokius žodžius.

Galiausiai, „atgaminimo stimulai“ gali prarasti savo unikalumą, kadangi vėliau daug kitų įvykių buvo išsaugota naudojant tuos pačius raktažodžius. Tai tarsi Hanso Kristiano Anderseno knygų įtraukimas į katalogą, kaip tiesiog „pasaką“, nes šiuo metu tai vienintelės pasakos bibliotekoje. Laikui bėgant lentynose atsiras šimtai kitų pasakų, tarp kurių ieškant Anderseno knygos, raktažodis „pasaka“ tampa beprasmiškas.

Yra nuomonių, jog žmonės pamiršta tam tikrus dalykus ne vien dėl to, kad nutrūksta sąsaja tarp „atgaminimo stimulų“ ir informacijos, bet ir dėl to, jog išsaugota informacija iš tikrųjų prarandama. Grįžtant prie bibliotekos metaforos: kataloge problemos nėra, tiesiog knyga dinga iš saugyklos. Vienos teorijos paaiškina tai prisiminimų nykimu, jie tiesiog išblunka, kaip grafitis ant sienos. Jūsų atmintyje tiesiog nebeliko Petro vardo. Kitos teigia, jog nauji prisiminimai, kurie yra labai panašūs į jau turimus, užima jų vietą bei tokiu būdu išnaikina senesnius. Jei jūsų gyvenime buvo daug Petrų, galimai to pirmojo jūsų atmintyje jau nebeliko. Kad ir kaip būtų, šiam momentui nėra sukurta empirinių testų, leidžiančių patvirtinti faktinį informacijos dingimą iš atminties. Eksperimentai su žmonėmis tik parodo, jog tam tikros informacijos nebepavyksta surasti. Nėra įrodymų, jog kartą į atmintį patekusi informacija gali būti kada nors ištrinta.

Vertinant skirtingų „atgaminimo stimulų“ veiksmingumą, nustatyta, kad „**kas įvyko**“ yra žymiai geresnis raktažodis, lyginant jį su „**kur tai įvyko**“ ir „**kas dalyvavo įvykyje**“. Prasčiausiai pasirodė „**kada tai įvyko**“ raktažodis. Nepaisant to, per apklausas laikas dažnai naudojamas kaip „atgaminimo stimulus“, pvz., „Kur Jūs buvote 2018 m. balandžio 14 d.?“. Žmogus gali puikiai prisiminti šios dienos įvykius, tačiau jo atmintyje ši informacija nėra susieta su konkrečia data, todėl jam gali būti sunku atsakyti į tokį klausimą.

Antras mechanizmas, kuris sąlygoja informacijos, esančios atminties saugykloje, praradimą, yra informacijos „atnaujinimas“. Senesnės versijos yra pakeičiamos naujesnėmis ir atkūrimo metu pirmiausia ištraukiamos tos naujos versijos. Pagrindinis skirtumas, lyginant su aukščiau aptartu informacijos „pašalinimo“ mechanizmu, yra tas, kad „atnaujinta“ informacija paprastai nėra suvokiama, kaip pamiršta. Priešingai,

naujos informacijos versijos yra pasiekiamos taip pat lengvai, kaip ankstesnės, ir dažniausiai žmogus net nesuvokia, kad kažkas pasikeitė. Galim tai palyginti su tam tikros knygos išėmimu iš bibliotekos ir jos pakeitimu tos pačios knygos naujesniu leidiniu. Jos pasiekiamumas išliks toks pat, nes katalogas vis dar nusakys, kur ji yra. Bet nieko neįtariantys vartotojai gali net ir nesuprasti, jog jų gauta informacija nėra pirminė. Knygos atveju skaitytojas gali atkreipti dėmesį į publikavimo metus ir leidinio numerį. Tačiau atminties atnaujinimas tokio pobūdžio pėdsakų nepalieka. Atnaujinta versija pateikiama kaip originalus prisiminimas.

Atnaujinti prisiminimai gali tapti autobiografinės atminties dalimi. Dalykai, kuriuos žmogus turi prisiminti, buvo tuo metu esamo pasaulio *status quo* dalimi, kuris vėliau nuolat buvo atnaujinamas. Atnaujintus prisiminimus žmogus gali atkurti labai užtikrintai, net ir tuo atveju, jeigu jie yra beveik visa apimtimi netikslūs. Žmonių įsitikinimas, jog jų prisiminimai apie tam tikrą įvykį tiksliai atspindi tai, kas iš tikrųjų įvyko, grindžiamas šių prisiminimų lengvu pasiekiamumu. Tuo tarpu šių prisiminimų tikslumas tiesiogiai priklauso ne nuo pasiekiamumo, o nuo to, kokių lygiu jų turinys buvo pakeistas per tą laiką, kuris praėjo po įvykio. Žmonių prisiminimai taip pat gali būti grindžiami ne atgaminimu iš atminties, o loginiu rekonstravimu. Jų įsitikinimas, jog prisiminimai yra tikslūs, atspindi rekonstruoto įvykio tikėtinumą, bet nebūtinai tiesą, kadangi gyvenimas ne visada yra logiškas ir tikėtinas.

Tyrimai rodo, jog žmogaus prisiminimai apie tam tikrą įvykį gali pasikeisti gaunant naujos informacijos po įvykio. Vėlesnė klaidinanti informacija neretai atsiranda, kai tą patį įvykį patyrę žmonės kalbasi apie jį tarpusavyje, atsitiktinai nugirsta kitiems kalbantys arba gauna naujos informacijos iš spaudos, televizijos, aplinkinių ar kitų šaltinių. Tokio pobūdžio poveikis

labiausiai jaučiamas, kai originalūs prisiminimai buvo silpni, pavyzdžiui, jeigu kažką prireikė atgaminti iš atminties praėjus ilgam laikui ar žmogus skyrė nepakankamai dėmesio įvykiui, kai šis nutiko. Įvykiai, veidai, vardai, dienos ar net metų laikas – prisiminimai apie visus šiuos dalykus gali būti paveikti vėlesne informacija.

Vėlesnė klaidinanti informacija nebūtinai ateina iš išorės. Kaip jau buvo minėta, įvykių atkūrimas iš atminties yra iš esmės rekonstrukcija. Rekonstruojant praeities įvykius, naudojamos bendrosios schemas, tipiniai kasdienių įvykių scenarijai. Kai tam tikra specifinė detalė negali būti atkurta, atsiradusią spragą užpildo schemas elementas. Tai, jog prisiminimai gali keistis tokiau būdu, taip pat susiję su tuo, jog informacijos šaltinio duomenys dažnai neįsimenami. Trumpam grįžtant prie bibliotekos metaforos, įrašuose kataloge nėra informacijos apie tai, kas ir kada padarė šiuos įrašus. Jeigu kažkas piktavališkai pakeičia įrašą ir susieja katalogo įrašą su kita knyga, jis nepaliks nei autografo, nei pastabos, jog kažkas pakeista. Mes žinome daugybę dalykų, bet negalėtumėm prisiminti, iš kur mums tai žinoma. Net jei 3 žmonės pasakoja tą pačią istoriją, ši istorija galėjo būti paveikta klaidinga vėlesne informacija, sugeneruota arba jų pačių loginių išvedžiojimų pagalba, arba pasakojant savo istorijos versijas vienas kitam ir jas aptariant. Atkurti originalią, tikrąją istoriją jau vargu ar kada nors pavyks. Po to, kai 3 žmonės vienas kitam ir kitiems žmonėms pasakojo ir perpasakodavo tą pačią istoriją kelių metų laikotarpyje, sąsajos tarp „atgaminimo stimulų“ ir patikslintos rafinuotos istorijos tapo labai stiprios ir atsparios bet kokiam tardymui.

Apibendrinant, prieš liudytojui atgaminant sudėtinį įvykį iš atminties, šis įvykis turi būti išsaugotas atmintyje. O prieš išsaugojant informaciją, susijusią su šiuo įvykiu, žmogus turi ją įgyti, t. y. ji turi būti pakankamai ryški, kad

patektų į jo suvokimo diapazoną. Tam, kad žmogus atgamintų tam tikrą informaciją, jis pirmiausiai turėjo atkreipti į ją dėmesį. Tačiau net ir tuo atveju, jeigu informacija buvo pakankamai ryški ir žmogus atkreipė į ją dėmesį, informacijos atgaminimas iš atminties vis tiek gali būti klaidingas. Jau įgijimo stadijoje informacijos suvokimą gali įtakoti tiek su įvykiu susiję faktoriai, tiek su paties asmeniu susiję faktoriai. Detalės, kurios yra svarbios apklausą vykdančiam asmeniui, nebūtinai buvo svarbios apklausiamajam bei, atitinkamai, jis į jas galėjo neatkreipti dėmesio. Nedidelis stresas mobilizuoja, padidina dėmesį ir suvokimą, tačiau aukštesnis streso lygis šiuos procesus trikdo. Nemalonus įvykis, pavyzdžiui, užpuolimo metu žmogus gali galvoti tik apie tai, kaip jam pasprukti. Tokiais atvejais žmogus gali visiškai neįsiminti užpuoliko veido, nors visą laiką žiūrėjo tam tiesiai į akis. Informacijos išsaugojimo atmintyje stadijoje ji gali būti paveikta jau kitų faktorių, tiek išorinių (pavyzdžiui, vėlesnė informacija), tiek vidinių (pavyzdžiui, paties žmogaus pamąstymai, informacijos pervertinimas, spėliojimas). Galiausiai, atmintyje saugoma informacija gali būti iškreipta ir atgaminimo stadijoje, kuomet ją gali paveikti tokie faktoriai, kaip atgaminimo aplinka, užduodamų klausimų tipas, klausimų formulavimas, klausimus užduodantis asmuo ir pan. Be to, norėdami pateikti informaciją, žmonės gali stengtis atsakyti į klausimus, net jeigu jie nėra visiškai tikri dėl atsakymo tikslumo.

Tyrimai rodo, jog asmens pasakojimas apie tam tikrą įvykį, bent jau tais atvejais, kai atmintis nebuvo paveikta vėlesnės informacijos, paprastai nesikeičia nepriklausomai nuo to, ar jis nuo pat pradžių buvo tikslus ar klaidingas. Tai reiškia, be kita ko, jog esminių detalių pasikeitimas, lyginant kelis to paties žmogaus pasakojimus apie tą patį įvykį, paprastai negali būti paaiškintas atsiminimų trapumu, nebent tikėtina, jog tarp pirminio ir vėlesnio pasakojimų žmogus gavo papildomos

informacijos apie šį įvykį. Tokius atvejus reikėtų vertinti atidžiau ir kritiškiau, tačiau kartu suprasti, jog „esminės“ detalės yra tos detalės, kurios buvo „esminės“ konkrečiam žmogui konkrečioje situacijoje, o ne tos, kurios apklausą atliekančiam asmeniui šiuo metu atrodo svarbios ar iš tikrųjų yra svarbios tyrimui. Pavyzdžiui, smurtinio išpuolio kontekste aukos požiūriu „esminės“, centrinės detalės, tikėtina, yra patirtas smurtas, o ne užpuoliko ūgis ir svoris, išpuolio trukmė, dialogo detalės, privažiavusio automobilio markė ar greitis ir pan.

Kita vertus, tais atvejais, kai apklausiami keli to paties įvykio liudininkai, kurių pasakojimai skiriasi, neretai tai gali būti paaiškinama šioje dalyje minėtais atminties procesais. Atmintį veikiantys faktoriai dažnai yra vidiniai, t. y. individualūs. Pavyzdžiui, nemalonoje situacijoje atsidūrę mama su vaiku gali visiškai skirtingai suvokti tai, kas įvyko. Iki galo nesuprantantis kas vyksta vaikas, lyginant su mama, kuri geriau įvertina galimas pasekmes, gali patirti didesnę stresą arba, dėl tų pačių priežasčių – mažesnę stresą. Vien dėl to jų prisiminimų apie šį įvykį detalės gali skirtis. Tas pats vaikas, matęs tik tai, jog pas mama buvo kažkas atėjęs, gali vėliau iš jos sužinoti, jog tai buvo „policininkai“, kurie „klausinėjo apie tėvą“, o vėliau būti įsitikinęs, jog „matė“ šių žmonių uniformas ir „girdėjo“ jų pokalbį su mama. Jis nuoširdžiai papasakos apie tai, ką, kaip jam atrodo, jis „atsimena“, tačiau jo pasakojimas gali nesutapti su mamos pasakojimu, kuri lygiai taip pat nuoširdžiai atsimena, jog atėję žmonės vilkėjo civiliais drabužiais ir uždavinėjo šiek tiek kitokius klausimus.

Vertinant žmogaus pasakojimą, kuris grindžiamas autobiografinėmis atmintimis (o tik toks pasakojimas laikytinas „liudijimu“ bei, atitinkamai, „įrodymu“), būtina turėti omenyje žmogaus atminties netobulumą. Šioje dalyje

---

aprašyti procesai neretai turi įtakos autobiografinių prisiminimų tikslumui. Nuoširdus pasakojimas gali prasilenkti su tikrove. Kelių žmonių nuoširdžių pasakojimų detalės gali visiškai sutapti, bet taip pat būti toli nuo to, kas iš tikrųjų įvyko. Galiausiai, keli žmonės gali papasakoti kelias istorijas, iš kurių kiekviena bus „tikra“ (kiek jiems tai žinoma), tačiau tarpusavyje jos gali atrodyti nesuderinamos.

Labai tikėtina, kad būtent šioje dalyje aprašyti procesai paaiškina Regionų apygardos administracinio teismo Šiaulių rūmų referavimo į *„skirtingų asmenų gebėjimą / galėjimą prisiminti, žinoti ir atkartoti buvusius įvykius“* turinį.

Tikimės, kad pateikta informacija sudomins prieglobsčio prašytojų interesams atstovaujančius teisininkus ir kitus specialistus bei sąlygos efektyvesnę aptartų „ne-juridinių“ elementų įtraukimą į teisinius ginčus, ypač kai ginčo esmė susiaurinama iki tam tikro asmens pasakojimo patikimumo vertinimo. Pažymime, kad pateikta informacija yra bendro pobūdžio bei perteikta supaprastinta, nespecialistams skirta forma. Esant poreikiui, raginame įtraukinėti į pasakojimo patikimumo vertinimą atitinkamų sričių ekspertus bei tokiu būdu prisidėti prie Lietuvos teismų praktikos vystymąsi.

III. PAMATINIŲ PRIEGLOBSČIO TEISĖS PRINCIPŲ SUVESTINĖ

2023 M. SAUSIO 27 D. VILNIAUS APYGARDOS ADMINISTRACINIO TEISMO SPRENDIMAS ADMINISTRACINĖJE BYLOJE NR. EI3-2017-816/2023

Pabaigai, kaip žadėta, norime grįžti prie teisinių klausimų bei pasidalinti, mūsų vertinimu, prie geriausios teismų praktikos pavyzdžių priskirtinu Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimu, kuriame paliečiama daugybė prieglobsčio teisei svarbių aspektų su nuorodomis į aktualią jurisprudenciją. Pastebėtina, kad šiame sprendime, be kita ko, teismas taip pat mini „su žmogaus atmintimi ir gebėjimu atsiminti smulkias detales susijusius procesus“, kaip ištyrimo ir įvertinimo reikalaujantį faktorių.

BYLOS ESMĖ: Pareiškėjas kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą su skundu dėl Migracijos departamento sprendimo, kuriuo jam buvo atsisakyta suteikti prieglobstį. Įvertinus byloje keliamus klausimus, susijusius su baimės patirti persekiojimą pagrįstumo vertinimu, Vilniaus apygardos administracinis teismas skundą tenkino, skundžiamą sprendimą panaikino ir įpareigojo Migracijos departamentą iš naujo išnagrinėti pareiškėjo prašymą suteikti prieglobstį.

Be kita ko, minėtame Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendime paliečiami šie prieglobsčio teisei svarbūs aspektai:

“Visiškai pagrįstos baimės” nustatymui taikytinas įrodinėjimo standartas

„Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra nurodęs, kad pagrįsta persekiojimo grėsmės tikimybė turi būti nustatoma, jei ji yra daugiau nei tik hipotetinė, teorinė, menka ar neapibrėžta. Įrodinėjimo lygis yra pakankamas, jeigu įrodoma

nors ir labai maža, tačiau galinti realiai nutikti persekiojimo grėsmės tikimybė (2022 m. birželio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-2847-520-2022).“

Pasidalinimas įrodinėjimo našta nustatant tyrimui reikšmingas aplinkybes

*„Pagal bendrą taisyklę prieglobsčio prašytojas turi pateikti įrodymus, patvirtinančius, jog yra pakankamas pagrindas manyti, jog, jei pasirinkta priemonė būtų įvykdyta, jam kiltų reali grėsmė patirti elgesį, prieštaraujantį Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 3 straipsniui (pvz., 2005 m. liepos 26 d. sprendimas N. prieš Suomiją (pareiškimo Nr. 38885/02), 2008 m. liepos 17 d. sprendimas NA. prieš Jungtinę Karalystę (pareiškimo Nr. 25904/07)). **Prieglobsčio prašytojui tokius įrodymus pateikus, valstybei tenka pareiga išsklaidyti bet kokias abejones dėl jų (LVAT 2022 m. balandžio 13 d. nutartis administracinėje byloje eA-1559-624/2022).“***

Pareiga vertinti įrodymų visumą, o ne izoliuotas aplinkybes

„Sutiktina su skundo argumentais, kad šios išvados padarytos skubotai, dėl izoliuoto nurodomų aplinkybių vertinimo, nesusiejant jų su esminėmis ir objektyviais įrodymais patvirtintomis pareiškėjo pasakojimo detalėmis ir nemotyvuotai sprendžiant dėl jų reikšmingumo, svarstant atmesti ar patenkinti pareiškėjo prašymą dėl prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo.“

„Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad **tik įvertinus pareiškėjo atvejį individualiai, t. y. įvertinus visų individualių aplinkybių visumą, o ne atlikus kiekvienos individualios aplinkybės izoliuotą vertinimą, susiejus individualią situaciją patvirtinančias aplinkybes su aktualia kilmės valstybės informacija, galima daryti būtų išvadą, ar tarptautinės apsaugos poreikis pareiškėjui (ne)egzistuoja.**“

Pasakojimo patikimumo vertinimas atsižvelgiant į visus aktualius kriterijus

„[...] sprendžiant dėl tam tikros pareiškėjo pasakojimo aplinkybės (fakto) pasitvirtinimo, **prieglobsčio prašytojo pasakojimo detalumas ir konkretumas nėra vienintelė vertintina ir reikšminga aplinkybė.** Sutiktina su pareiškėjo atstovo argumentais, kad **pavienės pasakojimo detalės turi būti vertinamos bendro individualaus pasakojimo kontekste, įvertinant, be kita ko, objektyviais rašytiniais ir autentiškais įrodymais pagrįstas reikšmingiausias pasakojimo detales, pasakojimo vientisumą, aktualiausias kilmės šalies informaciją, pareiškėjo nuoširdžias pastangas teikiant įrodymus, pateiktų įrodymų patikimumą, autentiškumą ir pan.**“

Abejonės privilegijos principo taikymas

„Migracijos departamentas, vertindamas pareiškėjo pasakojimą dėl dalyvavimo mitinge (duomenys neskelbtini) ir apsilankymo (duomenys neskelbtini) štabe, nemotyvavo, kodėl šiuo atveju netaikyta abejonės privilegijos taisyklė, ypač atsižvelgiant į tai, kad Migracijos departamento **rasti neatitikimai yra pavieniai, išimti iš individualaus pasakojimo konteksto, neištyrus ir neįvertinus, ar pareiškėjas iki lankymosi pažinojo vietovę, ar apsilankymas buvo vienkartinio pobūdžio, praėjusį laikotarpį po lankymosi ir su žmogaus atmintimi ir gebėjimu atsiminti smulkias detales susijusius procesus.**“

Tikimės, kad tokio pobūdžio geroji teismų praktika bus toliau vystoma, kartu skatinant ir Migracijos departamento priimamų sprendimų kokybės augimą.

IŠNAŠOS

[1] 2023 m. rugpjūčio 30 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-2087-968/2023:

<https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=68201d7d-ac2a-464a-93ff-342322e80282>

[2] 2023 m. rugsėjo 6 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. eA-2136-822/2023:

<https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e4f350e3-c7c3-453a-a09e-92a9e2277ae8>

[3] 2023 m. sausio 11 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1159-552/2023:

<https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ea8a0bda-b3a8-4ae0-b220-006971f4f594>

[4] 2023 m. vasario 15 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1385-520/2023:

<https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e7149b18-64f8-41e2-a7b7-3f0a3967bccb>

[5] Parengta remiantis Shepherd, E., Griffiths, A. (2021). Investigative Interviewing: The Conversation Management Approach (3rd ed.). Oxford Academic. doi:10.1093/oso/9780192843692.001.0001; Wagenaar, W., Crombag, H. (2012). The Popular Policeman and Other Cases: Psychological Perspectives on Legal Evidence. Amsterdam University Press. doi:10.1017/9789048503872

[6] Angl. „retrieval cues“ – žodžiai ar kito pobūdžio stimulai, kurie veikia kaip užuominos arba priminimas apie kažką bei padeda atgaminti informaciją, saugomą ilgalaikėje atmintyje.

**Lietuvos
Raudonasis
Kryžius**

**Konstitucijos pr. 7A, PC Europa, III a.
Vilnius, LT-09307
+370 659 71 598
info@redcross.lt**